

בס"ד

שיעור הגר"א עוזר שליט"א ראש ישיבת אתרי

המתקיים בבית הכנסת "מאור ישראל", בראנד 18, הר נוף

בענין:

איסור חדש זמנות ספירת העומר

- תקפט -

נמסר בש"ק פ' אמור ה'תשע"ט

בש"ק פ' בהר יחל השיעור אי"ה בשעה 17:20 ויהיה בענין:

אונם ביום אחרון

מנחה בשעה 17:00

השיעור לעילוי נשמת:

אמי מורתי מרת רבקה ע"ה בת ר' אריה זצ"ל הכ"מ

ר' שלמה ב"ר בן ציון זצ"ל

ר' שמואל יצחק ב"ר דוד זצ"ל

בברכת שבת שלום

המארגנים

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה ל"תמנתי עיצוב גרפי": timnal@zahav.net.il

איסור חדש וספירת העומר בזמן הזה

לענין אכילה הדגיש 'בלבד' ולא לענין קצירה. ואף כי אין זה אלא דקדוק קל אבל לא דבר ריק הוא, שכל תיבה בלשון רבינו באה בדקדוק ובכוונה, ובדאי כיוון להשמיענו בה דבר².

והנה כבר לימדנו רבנו הגר"ח מוואלאזין (חוט המשולש י) שעיקר כוונת הרמב"ם נלמוד מלדרוש סמוכים בסידורו, וכמליצת בעל המרכבת (בפתיחתו) דבמשנה תורה לכו"ע דרשינן סמוכין. ועל כן יש להתבונן במה שסידר הרמב"ם איסור אכילה מן החדש בהלכות מאכלות אסורות ואיסור קצירה בהלכות תמידין ומוספין. ונראה שלימדנו בזה שחלוקים המה שני איסורים אלה בעיקר מהותם וענינם.

והנה יש לעמוד על עוד שני חילוקים לדינא בין איסור האכילה לאיסור הקצירה; נחלקו תנאים (בקדושין לו. והובא ברש"י פרשת אמור) האם איסור אכילת חדש נוהג רק בארץ ישראל או גם בחו"ל; האם 'בכל משבתיכם' דכתיב גבי איסור חדש, בכל מקום שאתם יושבים משמע (כן דעת רבי אליעזר) או לאחר ירושה וישיבה משמע (כן אמר רבי ישמעאל). ופסק הרמב"ם (מאכ"א שם ובה"ד. וכן דעת הרבה פוסקים) שאיסור אכילת חדש נוהג מדאורייתא אף בחו"ל, שכך סתמה המשנה בערלה (סופ"א). ואילו לענין איסור הקצירה כתב הרמב"ם (תו"מ שם) 'אסור לקצור בארץ ישראל מין מחמשת מיני תבואה קודם לקצירת העומר' - בארץ ישראל דוקא ולא בחו"ל.

ואף על פי שבגמרא (מנחות פד.) אמרו דלר' יוסי ברבי יהודה שהעומר קרב מתבואת חוצה לארץ, חדש בחוצה לארץ דאורייתא, וא"כ לכאורה אנן דנקטינן כחכמים שאין עומר קרב מחו"ל, בדין הוא דאיסור חדש לא יהא נוהג שם - כבר ביארו הלח"מ (שם) והגרעק"א (בדו"ח מערכה ט) שסובר הרמב"ם דאין הכרח לזה, שלא תלו בגמרא שתי הלכות אלו זב"ז אלא בצד אחד, שאם עומר קרב מתבואת חו"ל ודאי שגם אותה תבואה נכללת באיסור חדש [שהרי אין העומר בא אלא מן החדש (כדתנן פג:)] והיינו מתבואה האסורה באיסור חדש], אבל לאידך גיסא לא שמענו, דיתכן שאף שמביאים קרבן העומר מתבואת הארץ בלבד [דכתיב 'כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם וקצרתם את קצירה והבאתם את עמר וגו']. או משום 'קצירכם'], מ"מ איסור חדש נוהג בכל מקום [דכתיב גביה 'בכל משבתיכם' - כל מושבות משמע].

אכן, אף כי אין קושיא מהגמרא על פסקי הרמב"ם כאמור, מ"מ צריך לבאר מהיכן חילו של הרמב"ם לחילוק זה, שאיסור חדש כולל כל המקומות הגם שאין העומר כשר אלא מתבואת הארץ, שלא כלענין איסור קצירה שהדברים תלויים

א 'וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עמר התנופה וגו'. דעת התוס' (במנחות טו.) שמצות ספירת העומר בזמן הזה מדרבנן, כדאמרינן בגמרא (שם) אמרימר מני יומא ולא מני שבועי, אמר זכר למקדש הוא (כיון דליכא עומר ולא קרינן ביה 'וספרתם... מיום הביאכם את עמר התנופה'). ואף דאנן נקטינן כרבנן דבי רב אשי דמנו יומי ומנו שבועי, סוברים התוס' דאף הם לא פליגי בעיקר ההנחה דמדרבנן היא רק ס"ל שחכמים תקנו כעין דאורייתא למנות ימים ושבועות. ואולם הרמב"ם (תמידין ומוספין סופ"ז) כתב: מצות עשה לספור שבע שבתות תמימות מיום הבאת העומר, ומצוה למנות הימים עם השבועות. מצוה זו על כל איש מישראל ובכל מקום ובכל זמן - הרי שנקט שהיא מדאורייתא בכל זמן, גם בזמן הזה שאין מביאים קרבן העומר. וטעמו (כמו שפירש הר"ן סוף פסחים וכ"כ הכס"מ), דרבנן דבי רב אשי שמנו ימים ושבועות, חולקים על אמרימר וסוברים דמדאורייתא היא, והלכתא כוותיהו. אכן ש לעמוד על טעמייהו הלא כתיב וספרתם מיום הביאכם וליכא, וכדנקט אמרימר.

ואמר הגר"ח (מובא בחדושי הגר"ז מנחות שם) שהולך הרמב"ם לשיטתו (סופ"ז מבית הבחירה) שמקריבים אעפ"י שאין בית, דהלכה כרבי יהושע בעדיות (הו) דקדושת המקדש לא בטלה בחורבנו, הלכך אף בזמן הזה אפשר להקריב קרבן העומר, וכיון דראוי להביאו קרינן ביה 'מיום הביאכם את עמר התנופה' הגם שאינו קרב בפועל, שאין הספירה תלויה בהבאת העומר בפועל. [ואמרימר סבר כמ"ד דקדושת המקדש בטלה בזמן הזה, והואיל ואי אפשר להביא העומר לא קרינן ביה 'יום הביאכם']. והנה לכשנתבונן נראה שסברא זו אינה פשוטה לכאורה, ומסתבר לבאר טעם הרמב"ם באופן אחר.³

ב ותחילה יש לברר שיטת הרמב"ם באיסור 'חדש'. הנה מבואר במשנה ובגמרא (מנחות ע-עא) ששני איסורים כלולים בדין החדש; איסור אכילה ואיסור קצירה מהתבואה החדשה קודם לעומר. ומסקנת הסוגיא, וכן פסק הרמב"ם (תמידין ז, יג ומאכ"א יב), שאיסור הקצירה מהחדש הוא עד לקצירת העומר ואילו איסור האכילה הוא עד הקרבת העומר [ובזמן דליכא עומר עיצומו של יום מתיר, ומתקנת ריב"ז שיהא יום הנף כולו אסור]. ושני איסורים אלו אמורים בכל חמשת מיני דגן כמפורש במשנה (ריש חלה ומנחות שם).

ויש לעמוד על דקדוק לשון הרמב"ם, שלענין איסור קצירה כתב (תו"מ ז, יג) 'אסור לקצור בארץ ישראל מין מחמשת מיני תבואה קודם לקצירת העומר', ולענין אכילה כתב (מאכ"א יב) 'החדש כיצד, כל אחד מחמשה מיני תבואה בלבד אסור לאכול מהחדש שלו קודם שיקרב העומר בט"ו בניסן' - הוסיף תיבת 'בלבד' באכילה ולא בקצירה. אכן ודאי ליכא שום חילוק לדינא בין המינים האסורים בקצירה לאסורים באכילה, וא"כ מדוע

א וע"ע ביאורים נוספים בפלוגתא אמרימר ורבנן דבי רב אשי להרמב"ם, בקר"א שם ובאבנ"ז יו"ד סוס"י שפה בהגהה.

ב ובפשוטו י"ל שהואיל ובהל' מאכ"א שם פותח ומפרט כל איסורי תורה בורע הארץ המכללים מינים נוספים, כגון כלאים טבל וערלה, לכן הדגיש שאיסור חדש אינו אלא בחמשה מיני תבואה בלבד, שלא כשאר. עו"ל שבא להדגיש שאיסור חדש להדיוט אינו כאיסור חדש בהקריבה המולל גם ביכורים ונסכי יין כפשוטו דברי הרמב"ם (תמידין ומוספין ז, יז איסו"מ ה.ט וכס"מ) וכדעת הרבה אחרונים בשיטתו - על כן מדגיש שאיסור אכילה דחדש אינו אלא בחמשת מיני תבואה בלבד. משא"כ בקצירה שאין דבר אחר כיו"ב אסור בשאר מינים. אמנם לפי הדרך המבוארת בפנים, א"ש לשונו בדקדוק טפי, כלשונו זו בהל' בכורים.

זב"ז, דכשם שאין קוצרים אלא מהארץ כן אין איסור קצירה בחו"ל.^ג

וחילוק נוסף לדינא בין איסורי אכילה וקצירה - לענין הדין בזמן הזה; לענין אכילה פסק הרמב"ם שם שאיסור החדש נוהג בכל מקום ובכל זמן מהתורה. ואילו לענין קצירה משמעות דבריו מורה להתיר, שהרי לא כתב שם שאיסור זה נוהג בכל זמן כמו שכתב לענין אכילה [והלא היה לו לפרש עד אימתי נוהג איסור זה, אם עד תחילת יום ט"ז או עד סוף היום]. ולא זו בלבד, אלא שבהמשך אותו הפרק בהל' תמידין, בבאר מצות עשה דספירת העומר, כתב שנוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן - ומדלא כתב כן לעיל מינה גבי איסור קצירה, משמע שאינה נוהגת אלא בזמן המקדש שמביאים העומר. [והאחרונים נחלקו בדבר לדינא; השאג"א (בשו"ת החדשות דיני חדש ה) והמשכנ"י (יו"ד סו סח) והמלבושי-יו"ט (חובת קרקע ט-יא) צדדו לאיסור קצירה מהחדש בזה"ז. גם מפירוש הגר"א על הירושלמי נראה כן. אך כאמור מדברי הרמב"ם משמע שנקט שאין איסור בדבר].

וי"ש לבאר מהו היסוד לשני החילוקים הנ"ל בענין חדש בחו"ל ובוזה"ז. ונראה ברור מפני שאיסור האכילה ואיסור הקצירה חלוקים בעיקר מהותם; הלא איסור אכילה מפורש בכתוב 'ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו וגו'', משא"כ איסור קצירה לא נאמרה בו אזהרה אלא מקורו מדכת"ב 'ראשית קצירכם', שתהא ראשית לכל הקצירות (כדדרישין בגמרא מנחות עא. ובתו"כ, וכפרשי" בחומש 'ראשית קצירכם' - שתהא ראשונה לקציר). וא"כ הרי נראה שחלוקים הם ביסודם; איסור אכילה הוא איסור עצמי, דהחפצא של החדש אסור, והעומר מהוה 'דבר המתיר' לאיסור זה [משל לאיסור טבל שהפירות אסורים באיסור עצמי וההפרשה היא המתרת], לא כן איסור קצירה אינו איסור בחפצא של החדש אלא שדין הוא במנחת העומר שתהא ראשונה לקציר, ואם קוצר מהחדש מקודם לה הרי ביטל מצות 'ראשית' שבקרבן העומר. נמצא שהעומר אינו בגדר 'מתיר' לאיסור קצירה אלא הוא מהוה את האיסור, שאין הקצירה איסור לעצמו עד שצריך דבר אחר שיתירנו אלא כל מהותו וענינו של האיסור הוא ממצות העומר, שקצירת העומר צריכה להיות ראשית הקציר.

ועל כן איסור אכילה הביא הרמב"ם בהל' מאכ"א עם שאר דברים האסורים בחפצא כטבל וערלה, משא"כ איסור קצירה הביא בתוך הלכות קרבן העומר, שהרי אין כאן איסור קצירה לעצמו אלא דין מדיני מנחת העומר שתהא ראשית הקציר.

ג ואמנם יש מהראשונים שנקט לתלות בכל צד איסור חדש בהבאת העומר, ומתוך כך פסק שאין איסור 'חדש' מדאורייתא בחו"ל שהרי להלכה אין מביאים עומר אלא מתבואת הארץ - עפ"י או"ח ח"א שכה.

ד ובשו"ת שבת הלוי (ח"ח רלא) נקט דמעיקר דינא ש להתיר כפשטות הפוסקים וסתימת השו"ע, אלא דהמחמיר בוה לחוש לדעת גאון ישראל השאנ"א, וכדעה המובאת בשיטמ"ק מנחות פד - הרי זה משובח. וכן נקט להתיר בספר מועדים ומונים ח"ד רצד. ואולם הגר"ש זצ"ל (במנח"ש תניא קיד, יג ח"ג קנח, כא) ומע"א מתנות עניים ה.ט, הובא בהל"ש פסח פ"ב) נשאל על כך למעשה ולא התיר אלא בעמקים שבא"י ובשחת הנורע לבהמה. [וע"ש במעדנ"א שהאר"ן לידן מדוע אין אנו מקיימים מצות קצירת העומר דאורייתא בזה"ז, ולא העלה דבר ברור]. וכן נטה להחמיר הגר"צ"פ (זלמעשה בא"י עד כשניו אינו מצוי קמח מחמשת מיני דגן לפני הפסח. וכתבתי רק להלכה, ולמעשה עוד יש לדון בוה). ובשפ"א (ע). נקט לאיסור מטעם נוסף, שאולי יבנה המקדש במהרה והרי נמצא דביטל הכתוב ראשית קצירכם.

וזמן אם כן מדוע איסור אכילת חדש שייך גם בחו"ל וזמן הזה משא"כ איסור קצירה, דאכילת חדש הוא איסור עצמי, ויום הבאת העומר הוא המתירו [ובזמן איכא עומר, ההקרבה עצמה היא המתרת, למצוה], אבל איסור הקצירה מתלא תלי בדין ההקרבה שהרי הוא סעיף מסעיפי ההקרבה כאמור, והיינו דתנן (במנחות עא.) קוצרים בית השלחין שבעמקים, ודרשו בגמרא ממקום שאתה מביא עומר אי אתה קוצר, ממקום שאי אתה מביא אתה קוצר - והיינו משום שעיקר איסור הקצירה מסתעף ובא מהבאת העומר. ועל כן תבואת חו"ל דקיי"ל שאין מביאים ממנה עומר, אין בה איסור קצירה. והוא הדין בזמן הזה שאין קרבן העומר קרב ליכא איסור קצירה להרמב"ם, שהרי אין איסור עצמי בקצירה רק הקרבן הוא סיבת האיסור כי מצוותו להיות ראשית הקציר, הלכך בדליכא קרבן ליכא איסור.

והדברים מדויקים ומבוארים בשיטת הרמב"ם עצמו, הן מגרסתו במשנה (הידועה לנו מפיה"מ להרמב"ם שיצא

מחדש, שגם נוסח המשנה עצמה כתוב שם בכת"י הרמב"ם), הן מדבריו בספר המצוות. שכן גרס במשנה במנחות (ע.) 'ואסורים (- חמשת מיני דגן) בחדש מלפני הפסח ומלקצור מלפני העומר', וכן היא הגירסה בספרים שלפנינו. וכבר עמדו המפרשים על שינוי הלשון 'מלפני הפסח' ו'מלפני העומר' והלא דא ודא אחת היא, ויש שמשנים הגירסה (ע"ש בתו"ט וברכת הזבח. ורש"י ותוס' בגמרא בע"ב גרסו להפך, יעו"ש). אך כאמור כן היא גרסת הרמב"ם. ואמנם כבר פירש הרש"ש שם גירסה זו דאיסור אכילת החדש קיים גם בזמן דליכא עומר, לכך נקט התנא את ציון היום ולא את הקרבן, 'עד הפסח', משא"כ איסור קצירה מיתלא תלי בהקרבת העומר שעל כן בזמן הזה דליכא עומר מותר לקצור - לכך נקט 'ומלקצור מלפני העומר'. והרי כפי מה שנתבאר לא רק חילוק לדינא איכא בינייהו אלא בלשון זו ביאר התנא יסוד איסורים אלו ומהותם; איסור חדש הוא איסור לעצמו התלוי בעצם ביום ט"ז בניסן, אילו איסור קצירה מהחדש תלוי בקרבן העומר שהרי כל ענינו הוא קיום מצות 'ראשית' דעומר, ומזה נובע ממילא גם החילוק לדינא שעמד בו לנכון הרש"ש. הרי נמצא לפי האמור שהדברים אמים היטב ברמב"ם לשיטתו, שהרי כן מדוקדק מכל דבריו דלעיל חילוק זה שבין איסור אכילה לאיסור קצירה, וגם גרס במשנה כן - נמצא שמקור שיטתו הם משנה ערוכה לפי גרסתו.

ובן מוכח מדבריו בספר המצוות שמנה שלשה לאוין באכילת החדש; לחם קלי וקרמל (ל"ת קפט-קצא) ובכולם נקט לשון שלא לאכול מן החדש עד יום ט"ז בניסן ולא הזכיר מהקרבת העומר - הרי משמע שגדר האיסור וסיבתו תלוי בעצם היום ולא בקרבן [והקרבת הקרבן אינה אלא 'מתיר', ובזמן דליכא קרבן עצם היום מתיר]. ומשא"כ איסור קצירה שאינו לאו לעצמו אלא סעיף מדיני קרבן העומר כאמור.

ובזה נבין הלכה נוספת ברמב"ם, דהנה איסור החדש תלוי בהשרשה כדתנן במנחות (ע.) שתבואה שהשרישה קודם לעומר - העומר מתירה ואם לא השרישה מקודם אסורה עד שיבוא העומר הבא. ופסק הרמב"ם לענין איסור האכילה (מאכ"א יד) שהזמן הקובע הוא הקרבת העומר, שאם השרישה קודם

שוה לאסור כל המינים, וא"כ למה לא נפרש כמו כן גבי איסור אכילה חדש.

אך לפי הנ"ל לא קשה מידי, דדוקא גבי איסור קצירה שענינו קיום מצות 'ראשית קצירכם' צריך קרא לרבות אף שאר מינים שאינם כשרים לעומר, אבל איסור אכילה העומד בפני עצמו משום 'ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו', ודאי כל דאיכרי 'לחם' בכלל האיסור ולא דוקא מין המסוים הכשר למנחת העומר, הלכך כי אצטריך ג"ש, לא לרבות שאר מינים אלא למעט אורז ודוחן דזייני, שאינם בכלל 'לחם' [ולאפוקי מרבי יוחנן בן נורי שאמר אורז מין דגן וחייב בחלה ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח. ע' פסחים לה. נ:].

ואם כן הרי דברי הרמב"ם מאירים בדקדוקם, דדוקא גבי איסור אכילה הוסיף 'בלבד' - כי זה עיקר נקודת החידוש, דדוקא אלו בכלל 'לחם' ולא מינים נוספים, משא"כ באיסור קצירה נקודת החידוש היא לאידך גיסא, שכל חמשת מיני הדגן אסורים בקצירה ולא רק השעורים שהעומר בא מהם. ואמנם כן נתגלה לן כוונתו, ממה שכתב גבי חלה (בהל' בכורים וכו'), 'אין חייבין בחלה אלא חמשה מיני תבואה בלבד והם החטין והשעורים וכו' שנאמר באכלכם מלחם הארץ, ואין קרוי לחם אלא פת הנעשית מאלו, אבל העושה פת אורז או דוחן וכיו"ב מין הקטניות אינן חייבין בחלה כלל'. הרי להדיא שתיבת 'בלבד' באה לאפוקי אורז וחטים, ובדאי זו כוונתו גם גבי איסור חדש.

ג מעתה ש לשאול על מה שכתב הגר"ח שספירת העומר בזמן הזה מדאורייתא להרמב"ם, משום דמקריבין אע"פ שאין בית ובכלל 'מיום הביאכם את עמר התנופה' הוא, והלא ראינו לכאורה בשיטת הרמב"ם להפך, שלכך אין איסור קצירה מהחדש בזמן הזה מפני שיסוד איסור הקצירה הוא מפאת מצות ההקרבה ובה"ז שאין קצירת העומר ליכא איסור קצירה, וא"כ כשם שלענין קצירה לא חשבינן כזמן הראוי לעומר ה"נ לענין מצות הספירה.

אך נראה שאין מכאן תיובתא, שהרי בעצם יש להקשות על דברי הרמב"ם עצמם, כיון שפסק מקריבים אע"פ שאין בית מדוע אין איסור קצירה בזה"ז, סו"ס שייכא מצות 'ראשית קצירכם' אף השתא. אלא נראה לתרץ עפ"י דהקה"י (בבבחים סי' לב) שעמד על שיטת הרמב"ם בענין הקרבה בזה"ז, דאף דפסק מקריבין אע"פ שאין בית, מ"מ פסק (איסור"מ א,ז) שהמטיל מום בקדשים בזה"ז אינו לוקה מאחר ואין הקרבן עומד להקרבה. וכיו"ב פסק (בכורות א,יז) שבכור תם בזמן הזה ממון כהן הוא - הרי דיינינן ליה כאינו עומד להקרבה. ופירש עפ"י משמעות דברי החינוך (תמ) שאף שמקריבים בלא בית מ"מ מצוה וחיוב ליכא אלא רשות, ועל כן סובר הרמב"ם שאע"פ שמקריבים מ"מ לא חשיבי כעומדים להקרבה דמצוה מיהת ליכא. ואם כי יש בדבריו חידוש לתרץ אותן הלכות, דמאן יימר דהטלת מום וממון כהן בבכור תלוי בכך שהקרבת עומד להקרבה, ואינו תלוי בעצם הראויות להיקרב, מ"מ לענין דידן הדברים פשוטים יותר, שאם ננקוט שבזה"ז חיוב הקרבה ליכא אלא רשות, ודאי אין איסור קצירה, שהרי כאמור איסור זה נובע ממצות 'ראשית קצירכם', והרי עתה שאין בית איננו מצוים בפועל במצות הקרבת העומר

ההקרבה [הגם שכבר נקצר העומר] - הותר, ואם אחר ההקרבה - אסור. והנה לענין איסור הקצירה משמע מפשט דברי הרמב"ם (תמידין ומוספין ז,יד - וכמו שכתב האו"ש שם, ודלא כהרש"ש מנחות ע:): שגם בזה הקובע הוא זמן ההבאה, ותבואה שהשרישה בין הקצירה להבאה - מותר לקצרה לאחר הקרבת העומר ואין צריך להמתין לעומר הבא. והנה בשאג"א נקט בהחלט מסברא פשוטה לא כן, דהלא קצירת העומר היא המתרת קצירה כנ"ל וא"כ בדין הוא שההשרשה בזמן קצירת העומר היא הקובעת לענין איסור הקצירה. ואכן כן איתא בפיה"מ לרמב"ם. [ולפי"ז תהא תבואה זו מותרת באכילה אך לא בקצירה, ויכול לקטפה באופנים שאין עליהם שם 'קצירה' כמבואר בגמרא שם]. ואולם בספר היד אין משמע כן כאמור, וצ"ב טעמא דמלתא.

אך באור הדבר עפ"י מה דאיתא בירושלמי (ריש חלה, הובא בשפ"א שם בהגהה) שתבואה זו שהשרישה קודם ההבאה אינה כשרה לבוא לעומר בשנה הבאה מפני שכבר הותרה באכילה בהבאת העומר ואינה מן החדש, ורק תבואת 'חדש' כשרה למנחת העומר (כדתנן במנחות רפ"ט). והואיל וכן נראה דתבואה זו שאינה כשרה לעומר הוי כ'מקום שאי אתה מביא' דשרי לקצרה. ואמנם אילו היה איסור עצמי בקצירה, בדין הוא לאסור קצירת תבואה זו עד העומר הבא שהרי לא התיירה אותה קצירה דהשתא, אך כיון שאין איסור עצמי רק שע"י קצירתה מתבטל שם 'ראשית' ממנחת העומר, שפיר י"ל דדוקא כלפי תבואה הכשרה לבוא לעומר יש מצות 'ראשית' אבל לא תבואה אחרת, וכמו תבואת העמקים.¹¹

וביין שזכינו ליסוד ברור בשיטת הרמב"ם, לחלק בין איסור קצירה לאיסור אכילה, נוכל לבאר דקדוק לשון הרמב"ם הנ"ל, דהנה מקשינן בגמרא (עא). על הדרשא דממקום שאי אתה מביא אתה קוצר [שלכך קוצרים בית השלחין שבעמקים], אימא ממין שאי אתה מביא אתה קוצר ולא תיאסר אלא קצירת שעורים שמהם מביאים העומר, ולא מין דגן אחר. ומשני כדרכי יוחנן דאתיא 'ראשית' 'ראשית' מחלה שכל חמשת המינים בכלל. ולעיל (ע:): בעי הגמרא מנלן דכל חמשת המינים אסורים באיסור אכילת חדש, אמר ריש לקיש אתיא 'לחם' 'לחם' ממצה, כתיב הכא 'ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו' וכתיב התם 'לחם עני'. ופרש"י מה מצה חמשת מינין ולא אורז ודוחן אף חדש נמי חמשת מינין ותו לא. והתוס' נטו מפירושו מדקדוק לשון הגמרא דלא משמע שבא למעט אורז ודוחן, ופירשו דאיצטריך לרבות חמשת מינין, דלא תימא דוקא שעורין דמייני עומר מיניה. אכן צריך לבאר מדוע רש"י נאיד מפירושו זה והלא בגמרא גופא פירשו כן גבי איסור קצירה, דלא נימא דוקא שעורים שאתה מביא מהן אי אתה קוצר, קמ"ל גזרה

¹¹ וכן בקיצור בשפ"א ע: ולכאורה קשה לחדש דמשום שאין ראוי להקרבה ייחשב כמקום שאי אתה מביא, בזמן שאף מינים שאינם ראויים להקרבה כלל הרי הם בכלל האיסור. ודוקא סוג תבואה שאינו מובחר ולא ראוי לקרבן שמענו להתייר מדרשת הכתובים [ונפ"מ בתבואה שנעבדה, שלא נאסרה להדיא ונאסרה לגבוה (ע' ע"ז מה מו), נראה לפי סברא זו שאסור לקצרה קודם העומר, דדוקא מינים גרועים נתמעטו וסברא שאין קצירת מינים אלו פוגעת בשם 'ראשית קצירכם'. ונראה שאם יצויר מקום שהשעורים בו גרועות והחטים טובות, אסור לקצור שם החטים ולא נימא כיון דשעורים מותר לקצור שם ה"ח חטים שהוקשו להן וגם הלא הוא מקום שאי אתה מביא - דסו"ס כיון דהחטים חשובות שם בכלל 'קצירכם' הוא ואם יקצרו להדיא אין אני מקיים במנחה 'ראשית קצירכם']. ויותר נראה בטעמא דמלתא כמו"כ שבטב הלוי (ח"ב קס) דכיון דחשבינן לה עם תבואת שנה שעברה שהרי השרישה קודם הבאת העומר, על כן אין סברא לומר שכלפי הקצירה חל עליה שם 'חדש', אלא היא משתייכת לקציר דשנה זו ולא לקציר הבא ועל כן מותר לקצרה.

שתי הלחם גורמת לה. והכי נמי סובר הרמב"ן שמצות ספירת-
העומר, העומר גורם לה ולא הזמן. ואמנם זכינו עתה שנמצא כן
להדיא בדברי מהר"ם חלאוה (בתשובה שנדפסה בסוף שיטת הקדמונים
על ב"ק), שנשאל על דברי רמב"ן אלו ופירש מפני שהספירה
באה על קצירת העומר ולא הזמן גורם.

והרמב"ן זה צריך לבאר טעם הרמב"ם דחשבה כמצות עשה שהזמן
גרמה, והלא לכאורה סברת הרמב"ן ברורה, דכל דתליא
במצוה אחרת לא חשיבא 'זמן גרמה' וכדמוכח ממצות ביכורים.¹⁰
אך נראה שהרמב"ם סובר שספירת העומר היא מצוה התלויה
בזמן ולא בקרבן העומר, ומאי דכתיב 'מיום הביאכם' אינו אלא
ציון היום, דמיום שאתם מביאים תספרו אבל אין הכוונה לספור
לעומר עצמו. ועל כן שפיר חשיבא מ'ע שהזמן גרמה.

והרמב"ן שחולק הולך לשיטתו שכתב (בפסחים ז) בטעם
שמברכים 'על ספירת העומר' [ולא 'לספור'] מפני
שכבר נקרב העומר והם מונים ממנו [ו'על... משמע גם על דבר
דמעיקרא, ואילו 'ל... משמע להבא דוקא] - הרי נראה שנוקט
שמצות הספירה שייכת להקרבת העומר ולא ליום, ועל כן חשיב
כאילו כבר הותחלה המצוה בהבאת העומר.

והרמב"ן זה, הרי מה שסובר הרמב"ם דספירת העומר בזמן הזה
מדאוריתא, הוא כשיטתו שהספירה אינה לקרבן אלא
ליום, ו'מיום הביאכם את עמר התנופה' הוא ציון היום גרידא,
הלכך לא תליא כלל בקרבן [ואף לרבי אליעזר דאין מקריבים
בלא בית]. נמצא לפי האמור שטעם אחד הוא לכך שהנשים
פטורות ממצוה זו ושהמצוה נוהגת בזמן הזה מדאוריתא -
שהספירה היא ליום ולא לקרבן. ויוצא לפי"ז שהרמב"ן שמחייב
הנשים, בהכרח סובר דבזה"ז לאו מדאוריתא. וארווחנא בזה
שיש המעוררים להזהיר הנשים לספור [עכ"פ בלא ברכה] כדי
לחוש לשיטת הרמב"ן דהא להרמב"ם וכמה ראשונים (ע' באה"ל
ר"ס תפט) הוא חיוב דאוריתא אף בזה"ז. אך לפי האמור יוצא
בחשבון שאם באנו לחייב הנשים על כרחך דבזה"ז אינה דאוריתא
וא"כ אין לצרף כאן שתי השיטות לחייב הנשים ולחייב בזה"ז
מדאוריתא. אכן לפי הסבר הגר"ח הנ"ל בשיטת הרמב"ם אין
הדברים תלויים זב"ז, כי הטעם לחייב בזה"ז מדאוריתא אינו

ח וכו"כ בדברי יחזקאל מה > לע' בפנים <. [וע' באבנ"ז (א"ח"ח שפד) טעם מחודש].

ט אך מדברי התוס' (במנחות צג: ובקדושין לו.) שנקטו שהסמיכה מצוה שהזמן גרמה, ביום, מפני
שתכופה לשחיטה אשר מצותה ביום, הגם שלא אמר 'יום' בסמיכה, מוכח שנקטו בפשיטות שכיון
דס"ס ש למצוה זמן מסוים חשיבא מ'ע שהזמן גרמה. [וע' גם באב"מ (ח"ב מ"ב) שכתב להוכיח
מכמה מקומות שגם מצוות הבאות בזמנים מסוימים מפני סיבות מציאותיות כגון ברכת הלבנה,
חשיבי שהזמן גרמן וכדעת המג"א (תכו) ולא כהגרש"ק בחכמת שלמה שם ובשור"ת האלף לך שלמה
קצב. וע' שו"ת הר צבי (א"ח"ח ח"א קיח) לענין ברכת האילנות].

גם בלא"ה נראה הואיל והמצוה מוגבלת לפרק זמן מסוים, מ"ט יום, סובר הרמב"ם דהזמן גרמה,
דנתי דתחילתה משום מצוה אחרת, אבל ס"ס' ש לקיומה זמן מסוים. [ובביכורים, הגם שיש שם
זמן מוגבל, כתב ביאר בטו"א שלא הזמן מוביל אלא המציאות של זמן שחש ושיש פירות בשדה,
הוא הגורם שלא לקרוא אחר חג ולא להביא אחר חנוכה]. ודעת הרמב"ן י"ל דס"ל דגדר 'זמן
גרמה' הוא שהשנתות הזמן גורם את חיוב המצוה ולא כשדבר אחר גורם לחיוב, אבל לא אכפת לן
במה שהמצוה נמשכת פרק זמן מסוים.

י וכך צריך לפרש הכתוב בפרשת ראה 'מהחל חרמש בקמה תחל לספור שבעה שבעות' - כציון
זמן בלבד, מיום ראשית הקציר. [ויש שכתבו לחלק בין ימים לשבעות, ולפי"ז מתפרש הך קרא
כמשמעו, מקצירת העומר תחל לספור שבעות, ולכן ספירת שבעות בזה"ז לאו דאוריתא,
משא"כ ספירת הימים דכתיב גבי 'מיום הביאכם... תספרו חמישים יום' והיינו ציון יום בלבד - זה אף
בזה"ז מדאוריתא. ופירשו כן מימרא דאמימר (ע' א"ר' ושפ"א ע"פ הרמ"ה ורובו ירוחם). ואולם
בדברי הרמב"ם נראה שהכל מדאוריתא, ועל כרחך לומר שגם 'מהחל חרמש בקמה' אינו אלא ציון
זמן].

וזה מתאים עם הנוסח המובא בשו"ע (ע"פ הרמב"ם) 'בשעה' [וכן הוא מנהג בני תימן ההולכים בשיטת
הרמב"ם], 'בעומר' - שאין הספירה לעומר שהוקרב אלא מציינים את כלל ימי העומר, כלומר
היום מלאו כך וכך ימים בתוך כלל ימי העומר.

הלכך אין שייך איסור לקצור, שהרי האיסור נובע מהמצוה. ואם
כן אין מכאן תיובתא לסברת הגר"ח, דשאני קצירה דתליא
במצות העומר ולא בראויות להקריב העומר, לא כן ספירת
העומר נקט הגר"ח [אף כי אינה סברא פשוטה] דסגי במה שראוי
להקריב העומר כדי להיחשב 'מיום הביאכם' דסו"ס קרינן ביה
יום הבאת עומר מחמת שראוי להביא בו קרבן זה דהא מקריבין
אע"פ שאין בית, הגם שאין מצוה בדבר.¹¹

אכן נראה לפי האמת שאין צריך לסברא זו אלא ש לבאר שיטת
הרמב"ם בספירה בזה"ז באופן אחר לשיטתו, דהנה פסק
הרמב"ם (תו"מ ז,נד) שנשים פטורות מספירת העומר מפני שהיא
מצות עשה שהזמן גרמה. ואילו הרמב"ן בקדושין (לד) מונה
ספירת העומר עם מצוות שאין הזמן גרמן, וכבר עמדו על באור
טעמו. ויש שרצו להגיה בדבריו, אך בכל המהדורות מכת"י נמצא
כמו שלפנינו, וכן זכינו לתשובת מהר"ם חלאוה תלמיד הרשב"א,
שכתב כן בשם הרמב"ן וכדלהלן. ומפורסם בין הלומדים בשם
הגר"ח דלא חשיבא 'זמן גרמא' כי כאן הזמן הוא החפצא דמצוה,
שצריך לספור את הימים הללו, אבל עצם המצוה אינה מוגבלת
בזמן מסוים [ומעין הדומה לזה, ברכת הלבנה וברכת החמה
שכתבו כמה אחרונים דל"ח מצוות שהזמן גרמן כיון שעצם
המצוה תלויה במציאות, בחידושה של לבנה ובמקום החמה
ברקיע, רק אותה מציאות באה בזמנים מסוימים אבל המצוה
מצד עצמה אין בה גבול זמן, והכא נמי המצוה כשלעצמה היא
לספור את הימים, אלא שהימים באים בזמן מסוים].

ואולם נראה שסברת הרמב"ן מובנת בלא"ה, כמו שכתב
הגריי"פ פערלא (במבואו לספה"מ לרס"ג, אות יב) לבאר
עפי"מ שעמד הטורי-אבן (במגילה כ:) מה טעם צריך למעט נשים
מביכורים, תיפול"ל דמצות עשה שהזמן גרמה היא, שיש לה זמן
מסוים, מעצרת אילך. אך הטעם י"ל מפני שאין המצוה תלויה
בזמן אלא במצות שתי הלחם, שמאז הבאת בכורי קציר חטים
מתחילים להביא ביכורים, ואמנם מצוה זו דשתי הלחם תלויה
בזמן, אבל מצות ביכורים גופה אין הזמן גורם אותה אלא מצות

11 זו לשון הגר"ח הנבצל שליט"א במכתב: 'ש שפירשו דלהרמב"ם (והחינוך) מקריבין אע"פ שאין
בית הוא רשות, דהרמב"ם כתב בפרק י"ט מהל' מעשה הקרבנות הל' ט"ו דהמקריב קדשים בזמן
הזה בחוץ חייב, שהרי מותר להקריב אע"פ שאין בית (ובדומה לזה בחינוך). ואינו מסתבר לענ"ד
דאם אפשר להקריב ממילא חייבין להקריב, ועוד דאם כן ה"י לו לכתוב כן בהל' בית הבחירה, אבל
בהל' מעשה הקרבנות נקט דבשביב לחייב משום שחטי' חוץ סגי בהא דמותר להקריב בפנים, שזה
המחייב בחוץ, ולא החובה להקריב בפנים'. עכ"ל.

ונראה דאף אם ננקוט בדת הרמב"ם שמצוה להקריב אף בזה"ז [והטלת מום ומזמן כהן תליין בכך
שראוי בפועל להקריבה ולא ראוי בעצם], סו"ס' כיון שבפועל יודע שלא יקריב העומר מחמת אונס
לשמה, תו ליכא ביטול מצות 'ראשית קצירכם', שמצוה זו חלה רק אם מביא העומר בפועל, שהרי
ללא שפי' במצות הקרבת העומר כמבואר בפנים. לא כן הספירה אינה תלויה בהקרבת העומר בפועל
שהרי הן שתי מצוות, ואטו בזמן הבית אינם מצווים בספירה. [אמנם עיקר
הדיוק ברמב"ם להתיר קצירה בזה"ז לענ"ד אינו מוכרח, דאדרבה, כיון שאיסור זה הוא חלק ממצות
ההקריבה, הרי כשם שעל ההקריבה לא פירש שנוהגת בכל זמן, דממילא ידעין לה דהא
מקריבין אף בלא בית, ה"ה לכל הכלול בה לא הוצרך לכתוב, ורק ספה"ע שהיא מצוה לעצמה הוצרך
הרמב"ם לומר שנוהגת אף בדליכא עומר. וא"כ שמה כן נקט הגר"ח. ואולם מצד הסברא שהוכחה
פנים בשיטת הרמב"ם אכן נראה דאין לאסור קצירה כשאין מקיימים מצות העומר בפועל].

12 וע' שהרמב"ן נקט סברא זו כהנחה פשוטה שלא הוצרך לפרש [ושני חידושים יש כאן: דכל
שהזמן הוא החפצא דמצוה ל"ח זמן גרמא. ב) שהימים המסוימים הללו הם החפצא דמצוה, ובפשוטו
היה אפשר'ל שגדר המצוה הוא לספור חמישים יום ממחרת השבת, כלשנא דקרא, וכן לשון הרמב"ם
'מצות עשה לספור שבע שבתות', ולא היום הוא החפצא דמצוה אלא ספירת ימים].

ובתוס' (קדושין כט.) שהקשו ממילה שהיא ביום השמיני ללידה מ"ט אין הזמן גרמה, מוכח דלא
ס"ל לחלק בכך, שהרי אין הזמן גבול במצוה אלא מגזיר בחפצא דמצוה, שנעשה ראוי למילה ביום
השמיני. [אמנם הרמב"ן שם לא הקשה אלא מצד יום שמיני רק משום יום ולא לילה]. וכן ממש"כ
התוס' (בקדושין לו.) שכסות יום חייבת בציצית לעולם וכסות לילה פטורה לעולם ואעפ"כ חשיבא
מצוה שהזמן גרמה, הגם שהזמן אינו אלא מגזיר שם בהגד, מוכח דלא ס"ל חילוק זה. [ורק לדעת
הרמב"ם הדקונב הוא זמן הלבישה ניתן לחלק בכך].

גם צ"ע ממצות קידוש היום בשבת דבעי קרא לחייב הנשים, הגם שהזמן שם הוא החפצא דמצוה,
יום השבת, והחפצא הוא שמוזמן מזמן לזמן. אך י"ל דהגדר הוא לקדש את היום השביעי והרי הזמן
הוא מעיקר צורת המצוה.
ולפי חילוק זה ש לבאר מש"כ החינוך (פד) שהנשים מצוות בעשה דשמיתת קרקעות ולא חשיבא
מצוה שהזמן גרמה - שהשנה השביעית היא החפצא דמצוה ואילו למצוה בעצמה שולט זמן
[אמנם שם איכא טעמים נוספים].

תדרך כף רגלכם בו לכם יהיה'. ומאידך בהיבטל הקידוש בגלות ישראל מארצם - אין נוהגות מצוות אלו מהתורה, כגון למ"ד קדושה שניה קדשה לשעתה ולא קידשה לעת"ל, או כגון הרבה כרכים שכבשו עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל, שלא נהגו בהן מצוות התלויות בארץ מפני שקדושה ראשונה בטלה בחורבן הראשון, ולא קידשום עולי בבל. מאידך, לענין דברים התלויים בקדושת שכינה, אף במקומות שלא קדשום עולי בבל - דין 'ארץ ישראל' יש עליהם לעולם, וכגון לענין סמיכת זקנים הנוהגת בארץ ישראל, נוהגת היא אף באותם מקומות שלא כבשום עולי בבל (כמבואר ברמב"ם סנהדרין ד,ו, וכמו שפירש הכו"פ, הובא ברדב"ז שם). וכיו"ב לענין מצות ישוב הארץ, כתב הכו"פ שם, שהיא נוהגת אף באותם מקומות [וכגון בית שאן. וכתב שלכך בחר לישב בה, כדי להוציא מלב המון הסבורים שאינה בכלל א"י].²

ע כן, המשנה בכלים המונה עשר קדושות זו למעלה מזו הלא מיירי בהכרח בקדושת השראת השכינה, אשר דרגות מעלתן הם בקדושת השראת שכינה ולא כלפי מצוות התלויות בארץ, שהרי קדושת ערי חומה, ירושלם, הר הבית וכו' עד קדש הקדשים - אין באלו שום חילוק קדושה לענין מצוות התלויות בארץ אלא לענין השראת השכינה, הרי ברור שאין ענינה של המשנה בקדושת מצוות התלויות בארץ. והלא מצוות אלו תיתכנה אף בשאר ארצות אם יכבשו אותם ישראל כדין כאמור, וא"כ מעלה זו אינה מעלת הארץ המסוימת בעצם, ואינה מענין הקדושות דמתני'. על כן לא הביאה המשנה אלא מעלה זו שממנה מביאים עומר ושתי הלחם, שזוהו סימן ומודד על קדושת שכינה שבה, שהרי עומר ושתי הלחם אינן מצוות התלויות בארץ אלא 'קרבן' הם, וזוהי קדושת הארץ שרק ממנה כשר להביא קרבנות אלו למקדש. ועל כן מחק הגר"א תיבת ביכורים, כי נקט שזה שהביכורים נוהגים רק בפירות הארץ, זהו משום שהיא מצוה התלויה בארץ, הלכך אין זה ענין למשנתנו.

ה ובוזה יתבארו דברי הר"ן (בנדרים כב.) גבי מעשה עולא במיסקיה לארעא דישראל, דאיתלוו עליה תרין בני חוזאי בהדיה, קם אחד ושחטיה לחבריה, ובבואו לפני ריו"ח תמה ריו"ח מכדי כתיב 'ונתן ה' לך שם לב רגו' - בבבל כתיב. וא"ל ההוא שעתא לא עברינן ירדנא. וכתב הר"ן 'ועבר הירדן לא נתקדש להבאת העומר ולמקצת קדושות'. וצ"ב מאי ענינא דהבאת עומר ללב רגו דכתיב בבבל. והנה רעק"א שם ציין לרש"י (בסנהדרין יא: ובמנחות פג:) שחולק וסובר שמביאים עומר מעבר הירדן. ואמנם מוכח בכמה מקומות שלענין מצוות התלויות בארץ, עבר הירדן הרי הוא כא"י לכל דבר, כדהוכיח התשב"ץ בתשו' שם מהסוגיא בערכין (לב) ומעוד מקומות. וכן כיוון החזו"א (שביעית ג) להוכחותיו והכריע שעבר הירדן חייב במצוות התלויות בארץ [וכבר האריך בענין זה בשיטות הקדמונים, הברכ"י תפט]. וכיון שכך הרי צ"ב מה לי דלא עבר ירדנא והלא אף בעבר הירדן המזרחי דין 'ארץ ישראל' עליו לקדושת מצוות התלויות בארץ, וע"ז תירץ הר"ן דעומר מיהת אין מביאים משם. ובאור הדבר עפ"ימש"כ התשב"ץ שם שאעפ"י שעבה"י נתקדש למצוות

יב ע"ע בעינינים אלו בשיעורים יח כד צו.

מפני שהספירה ליום ולא לקרבן אלא לעולם י"ל דהספירה היא לקרבן [אשר לכך יש לחייב הנשים כהרמב"ן] אלא שאף בזה"ז ראוי להקריב הקרבן.

ד עתה נשוב לבאר חיליה דהרמב"ם וטעמו שמצות הבאת העומר אינה אלא מתבואת א"י, הגם שאיסור חדש נוהג מדאורייתא אף בחו"ל. ואמנם כן יוצא עפ"י סתמי המשניות, דסתם מתניתין בערלה (סופ"ג) שאיסור חדש נוהג בחו"ל, ובמנחות (רפ"ט) סתמה המשנה שהעומר ושתי הלחם אינם באים אלא מהארץ. אכן יש סתמא אחריתי (בכלים א,ו) האומרת כן, אלא שממנה נלמד גם את יסוד דין זה וגדרו. וכבר פתח הך ענינא הגרא"ק (במשנת ר' אהרן זרעים), ונבאר בתוספת נופך והרחבה.

ה הנה תנן שם עשר קדושות הן. ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות, ומה היא קדושתה שמביאין ממנה העומר והבכורים ושתי הלחם מה שאין מביאין כן מכל הארצות. עיירות המוקפות חומה מקודשות ממנה כו' לפנין מן החומה מקודש מהם כו' הר הבית מקודש ממנו וכו' החיל וכו'. הרי לפנינו סתם משנה שהעומר בא מארץ ישראל בלבד. והנה הגר"א מחק תיבת 'ביכורים' ממתניתין. וטעמו מבואר בשנות אליהו שם, מפני שביכורים היא מצוה התלויה בארץ והרי המשנה לא הזכירה מצוות התלויות בארץ כתורות ומעשרות ושביעית. אכן צ"ב מדוע לא הוזכרו אלו עם הדברים המיוחדים את קדושת הארץ מכל הארצות.

ז כבר ביארו רבותינו האחרונים (יסוד הדברים בקצרה מובא בחדושי הגר"י מנחות מה בשם הגר"ח, והאריך בזה ביותר הגר"מ זעמבא באוצר הספרי, וכן במקדש דוד כו ובמשנת ר' אהרן זרעים) שיש להבחין בין שתי קדושות חלוקות בארץ ישראל; קדושת שכינה - שהיא ארץ שהשכינה שורה בה, ובה בלבד נבחר מקום לשכן שמו שם, וכדברי המכלתא (ריש פרשת בא) 'ולמה נמצאת שכינה במצרים (כן תחילת הדברים בתחומא) ללמדך שעד שלא נבחרה ארץ ישראל היו כל הארצות כשרות לדברות, משנבחרה א"י יצאו כל הארצות'. ויש קדושה נוספת בא"י לענין מצוות התלויות בארץ, וחלוקים הם שתי הקדושות בענינן ובדיניהן, כאשר כבר הראו הכפתור - ופרח (י) והרשב"ץ (בח"ג קצח-ה); -

ה הארץ לענין קדושת השכינה, יש לה גבולות קבועים ולעולם אין בהם תוספת ומגרעת, שבין אם יכבשו ישראל ארצות נוספות ובין אם תיבטל החזקתם וכיבושם בה - קדושת הארץ הזו לעולם עומדת בגבולותיה הראשונים כפי שהובטחה ונקנתה לאברהם אבינו מאת אדון כל הארץ [ולדברי החת"ס בתשובה (יו"ד רלד) קדושה זו קביעא וקיימא מאז בריאת העולם"]. לא כן קדושת הארץ לענין מצוות התלויות בה, שהיא תלויה בכיבוש וקידוש ישראל את הארץ, ואם יכבשו ישראל ארצות אחרות בכיבוש-רבים כדת וכדין - אף שם יהו נוהגות כל המצוות אלו, כמפורש בספרי (עקב) על הכתוב 'כל המקום אשר

יא כתב שם 'קדושת עולמים מימות עולם עד סוף כל ימות עולם לא נשתנה ולא ישתנה' - ויל"ד האם כוונתו מבריאת העולם דוקא, או אפשר לפרש 'מימות עולם' היינו מקדמת דנא מזמן האבות. ויש להעיר מהמכלתא ר"פ בא, עד שלא נבחרה ארץ ישראל היו כל הארצות כשרות לדיבור ולמנחות, דמשמע שהיה זמן שלא נבחרה לדיבור. אך י"ל דמ"מ סגולת הארץ היתה לה מתחילת הבריאה, וכדמשמע בספר הכוזרי מאמר ב. וע' מש"ח (לך עה"פ שא בא) שנתנית הארץ לאברהם עניינה הקדושה שנתקדשה בהשראת שכינה בתוכה מאותה שעה. וזה תואם עם האמור בפנים.

'ממשקה ישראל' כדין הקרבנות. ועוד יש בהם קדושת קדשי הגבול דהא ביכורים איקרו 'תרומה'. ופירש הגרי"ז שלא רק שהושוו לדיני תרומה אלא הביכורים עצמם הם 'תרומה' בחפצא. והרי מובן שמצד לתא דקדשי הגבול שבהם הרי הביכורים מכלל מצוות התלויות בארץ, אך מצד דין 'קרבן' שבהם, תלויים הם בקדושת שכינה.

ובזה מוסבר עוד, דהנה במשנה (בכורים א,י) נחלקו תנאים אם מביאים ביכורים מעבר הירדן, לת"ק מביאים ולריה"ג אין מביאים שאינה ארץ זבת חלב ודבש. ופסק הרמב"ם (בכורים ב,א) שמביאים מדבריהם. וצ"ב הלא פשטא דמלתא דלת"ק חייבים מעיקר דינא ולריה"ג פטורים לגמרי. אך נראה שהולך בזה הרמב"ם לשיטתו שהביכורים תלויים בקדושת השכינה, וכגרסתו במשנה דכלים, וקדושה זו אינה אלא בעבר הירדן המערבי כאמור, על כן אי אפשר שיהא בעבה"י בכורים דאורייתא. [ולענין הבאת עומר מעבה"י להרמב"ם, אם כי לכאורה נראה מדבריו בהלכות קדוש החדש (ד,ג-ד) שמביאים משם, כבר דחה הברכ"י ראייה זו. ואדרבה י"ל דדמי לביכורים שאין שם חיוב דאורייתא].

ובזה יובן הטעם שאמר ריה"ג שאינה ארץ זבת חלב בש, דלכאורה אין מובן הלא מביאים ביכורים מכל ארץ ישראל ולא רק מאותו חבל המסויים שהוא 'זבת חלב ודבש' (ע' כתובות קיא-ק"ב). אך הבאור עפ"י מה דאיתא בתו"כ (אמור) בענינא דעומר 'כי תבאו אל הארץ' - יכול משבאו לעבר הירדן, ת"ל 'אל הארץ' - הארץ המיוחדת, ופירש הר"ש שלא נצטוו בעומר עד שעברו הירדן, אי נמי ללמד שאין מביאים עומר מעבר הירדן, לפי שנאמר 'הארץ' כלומר הארץ המיוחדת שנאמר בה 'ארץ זבת חלב ודבש'. הרי נראה שרק הארץ שבעבר הירדן המערבי שנתקדשה בקדושת שכינה, היא שנתיוחדת להיקרא 'ארץ זבת חלב ודבש' על שם אותו חלק בתוכה [שהרי כאמור סגולות הארץ המיוחדות אינן אלא בעבר המערבי הקדוש בקדושת שכינה, והרי אף 'ארץ זבת חלב ודבש' מסגולותיה המיוחדות לארץ זו], משא"כ עבר הירדן המזרחי, חשיב 'ארץ' לעצמו ואינו קרוי על שם אותו חלק. ועל כן מאותו טעם עצמו פסק הרמב"ם שאין מביאים משם ביכורים מדאורייתא, שאינה 'ארץ זבת חלב ודבש' כלומר אין זו חלק מהארץ המיוחדת הקדושה בקדושת שכינה, וכגרסתו במשנה בכלים דקדושת הארץ מתיחדת בכך שרק ממנה מביאים ביכורים ועומר.

Ⓛ ולפי זה מתיישבת קושית המנ"ח (שב) שהקשה על קושית הגמרא (בר"ה יג.) כיצד הקריבו ישראל עומר בשנה ראשונה והא 'קצירכם' אמר רחמנא ולא קציר נכרי - ומדוע לא הקשו מצד שאין מביאים עומר מתבואת חו"ל, והרי כיון שהתבואה גדלה קודם שנכנסו, הרי היא בכלל תבואת חו"ל. אך להאמור ניחא, דהעומר אינו תלוי בקדושת הארץ לענין מצוות התלויות בה אלא בקדושת שכינה והרי קדושה זו מימות אברהם אבינו היתה ואינה תלויה בכיבוש, הלכך ודאי חשיבא כתבואת א"י ולא תבואת חו"ל.^{יד}

התלויות בארץ, לא נתקדש בקדושת שכינה, וזהו שכתוב שמשה רבינו לא זכה להיכנס לארץ ישראל, הגם שמת ונקבר בנחלת ראובן וגד - דמ"מ לענין קדושת שכינה הוי כחו"ל [ומה דמשמע בסוטה (יד.) שנתאוו משה לקיים מצוות התלויות בארץ ולא זכה, פירש הרשב"ץ שאין הכוונה לתרומות ומעשרות וכד' אלא למצוות אחרות התלויות בקדושת שכינה], וממילא כן גם לענין ברכותיה וסגולותיה המיוחדות כגון השראת נבואה ותחיית המתים בה בלא צורך בגלגול מחילות - אין עבר הירדן בכלל. ומקרא הוא בספר יהושע, בדברי יהושע וישאל לשנים וחצי השבטים 'ואך אם טמאה ארץ אחזתכם' [הרד"ק שם פירש שאמרו כן רק לפי מחשבתם הם, אבל רש"י מפרש שכן הוא אליבא דאמת], וזו טומאתה, שאין בה השראת שכינה כעבר הירדן המערבי, וכפי הכתוב בסיפא דקרא: 'עברו לכם אל ארץ אחזת ה' אשר שכן שם משכן ה' - כי רק שם נתקדשה הארץ לשכון בתוכה ולבנות בה מקדש.

ויסוד הדברים נמצא כבר בפירוש המיוחס לר"ש על התו"כ (ר"פ בהר) שחיוב המצוות התלויות בארץ בעבר הירדן הוא משום קרא ד'כל המקום אשר תדרך' שהוא דין כללי בכל כיבוש רבים כדין, ושיטתו שעבר הירדן אינו כלול בתוך גבולות ההבטחה שנאמרו לאברהם אבינו. ודלא כהרמב"ן (חקת, מסעי) שעבר הירדן כלולה בהבטחה [ובאוה"ח הק' יש מקומות שצדד לכאן ויש שצדד לכאן. ומדברי התשב"ץ שם נראה שנקט כהרמב"ן שעבה"י הובטח לאברהם, וחזינן מדבריו שלא כל הארץ שהובטחה ש לה קדושת שכינה אלא אך בעה"י המערבי]. והרי לדברי הכפתור - ופרח קדושת שכינה חלה מזמן שזכה בה א"א, ואם כן הקדושה הזאת קיימת רק בתוך הגבולות שנאמרו לו - הרי מוכח שאין בעה"י קדושת שכינה. ומעתה מבואר דזהו שנקט הר"ן שאין העומר בא משם, כי הבאת העומר תלויה בקדושת שכינה כמוכח במשנה דכלים הנ"ל, וזהו שנימק הר"ן שממה שמצינו שאין עומר בא משם וכיו"ב לקצת ענינים, מזה מוכח שעבר הירדן לא נתקדש בקדושת שכינה ויתכן שיהא שם לב רגז כמו בבבל, שהרי סגולותיה המיוחדות של הארץ ושל הדרים עליה (ע' כתובות קי) אינם אלא בעבר הירדן המערבי, מקום השראת השכינה.

והדוגמת ענין זה, מה שאמרו ז"ל (בקדושין ע:): שאין הקב"ה משרה שכינתו אלא על משפחות מיוחסות שבישראל, שעל כן משפחות הגרים, הגם שבכלל ישראל הם לקדושת המצוות דהא משפט אחד יהיה לגר ולאזרח, אבל השראת השכינה אין אלא על זרע ישראל דמעיקרא (כפירוש התוס' שם. ועתורא"ש). וה"נ עבר הירדן שנסתפח לארץ בכיבוש הרבים, קדוש הוא למצוות התלויות בה אבל לא להשראת שכינה].

Ⓛ והנה הרמב"ם גרס במשנת כלים 'ביכורים' (כן מפורש בנוסח המשנה שלו וכ"מ בהל' בית הבחירה ז,יב). ואמר הגר"ח שלשיטתו דין ביכורים מלבד מה שהוא ממצוות התלויות בארץ, הוא תלוי גם בקדושת שכינה ולכן הוא שייך למתניתין. והארנו בזה במק"א^י ששני פנים הם בביכורים; פן של קדשי מקדש, שלכך מתחלקים הם לאנשי משמר, והנעבד פסול בהם, וצריכים להיות

^{יד} וזה שלא כהנחת המש"ח (ויקרא ב,יד) שכשבתלה קדושת הארץ א"א להביא ממנה עומר לקרבן משום דהוי כחו"ל.

בקדושת ארץ ישראל העצמית. וכן מפורש בתוספתא מנחות (ו) ובירושלמי (ריש ערלה) שאיסור ערלה נהג גם בי"ד שנה שכבשו וחלקו^{טז}.

ובזה מובן מה שנראה מדברי התוס' בקדושין (לו): דאפילו למ"ד יש קנין לגוי להפקיע מידי מעשר, מערלה אינו מפקיע אלא דינה כערלת א"י. והיינו משום דקנין גוי הוא להך מ"ד כביטול כיבוש ישראל, וכיון דערלה אינה תלויה בכיבוש שפיר נוהגת ערלת ארץ ישראל אף בפירות נכרי. והארכנו בזה במק"א^{יז}.

ועל כל פנים יסוד שיטת הרמב"ם לחלק בין איסור חדש הנוהג בכל מקום והבאת העומר שאינה אלא מא"י, מובן היטב בסברא, שהרי איסור חדש לדעת התנאים שאינו אלא בארץ, היינו משום שהוא בכלל מצוות התלויות בארץ [כמשמעות לשון המשנה בקדושין לו-לז], ואינו נוהג אלא לאחר כיבוש חילוק, כדאמר רבי ישמעאל (בקדושין לו) על 'בכל משבתיכם' - לאחר ירושה וישיבה משמע. ובה קיי"ל דנוהג אף בחו"ל ד'בכל משבתיכם' כל מושבות משמע. ואולם הבאת העומר שהיא קרבן [וממילא גם איסור קצירה המסתעף מדין הקרבן כנ"ל], אין לה ענין עם מצוות התלויות בארץ, כדמשמע במשנה בכלים וכמדויק בגמרא בר"ה הנ"ל שאין העומר תלוי בכיבוש וחילוק [אף לרי"ש], אלא שייכת היא לקדושת שכינה ומקדש. ועל כן נקטינן כסתמי המשניות דאין מביאין עומר אלא מארץ ישראל, שאין זה ענין כלל לאיסור חדש.

^{טז} ומש"כ הרמב"ם (מעש"ש ונטע רבעי י, ט) שאילן שנטעו נכרים עד שלא באו אבותינו לארץ - פטור מערלה, היינו מגז"כ מיוחדת ד'כי תבאו... ונטעתם' דמשמע שהביאה תקדם לנטיעה, אבל בלא"ה חייב מחמת קנין האבות. תדע, דהא ודאי לא גרע מערלת חו"ל ואמאי פטור - אלא גז"כ דבעינן שיבואו תחילה לארץ (וכמוש"כ הפר"ד שם). וע' חו"א קדושין דפים לו-לט.

^{יז} שיעור צו, ד. ולפי האמור בפנים לכאורה ה"ה לענין חלה קנין גוי לא יפקיע. וע' חו"א שביעית ב, ב ולקוט"ס ד, ד שצדד בזה. וכן צדד (שביעית ג, יב) לענין ערלה דאינה תלויה בקידוש וכיבוש אלא בגבולות הארץ, אלא שלבסוף נטה לומר - מכח הסוגיא בנדה מז. - דחלה וערלה בעו עכ"פ קידוש אעפ"י שנתחייבו מיד בבואם. וכן נקט בשביעית (כא, ה) דחלה בעיא קידוש, וצדד לפי"ז שגם אם ישו בו ישראל לארץ קודם הגאולה העתידה, לא יתחייבו בחלה מדאוריתא שאין קידוש חדש בזמן הגלות. אך לפי מה שנתבאר בפנים י"ל דא"צ קידוש.

ועל דרך זו מצינו בסוגיא בכתובות (כה.), דאמרינן אפילו למ"ד תרומה בזמן הזה דרבנן חלה דאוריתא שהרי שבע שכיבשו ושבע שחילקו נתחייבו בחלה ולא נתחייבו בתרומה. וכבר עמד בטו"א (מגילה י) מאי שייטא דשבע שכיבשו לתרומה וחלה בזמן הזה. ופירשו (הטו"א גופי' בתשובות שאג"א החדשות ה; מלבושי יו"ט קונטרס חובת קרקע; שאילת דוד בקונטרס שביעית; חזו"א שביעית ג, ב) דלמ"ד תרומה בזמן הזה דרבנן היינו משום דקדושה שחלה ע"י הכיבוש בטלה כשבטל הכיבוש, וא"כ כיון שמצינו שנתחייבו בחלה עוד בטרם גמר כיבוש חילוק - שלא כבתרומות ומעשרות - הרי מוכח שחייב חלה אינו תלוי בקדושת מצוות התלויות בארץ הבאה מקנין הכיבוש, אלא בקדושה שמכח הקנין דאברהם אבינו, וא"כ הוא הדין לזמן הזה שבטל הכיבוש חייבים בחלה מדאוריתא.

ואכן כן מבואר בירושלמי (רפ"ב דחלה) דקמחים של תבואת חו"ל שנתגלגלו בארץ רע"ק מחייב בחלה מהתורה, והוכיח מבצקות וקמחים שמצאו ישראל בכניסתם לארץ, והרי קודם שנכנסו ישראל הוי כתבואת חו"ל - ואמרינן שאני תמן שלמפרע ירשו, שירושה להם מאבותיהם שנאמר לאברהם 'לזרעך נתתי' - שנתתי כבר. הרי מבואר שנתחייבו בחלה מפאת הקנין שהיה להם בא"י מימות אברהם, [וכן מבואר בתלמוד דידן (בע"ז ג) שהיה להם קנין בא"י עוד קודם שנכנסו. וכן ב"ב קיט אמרינן דא"י מוחזקת להם מאבותיהם, ופירשו רוב הראשונים דהיינו מאברהם יצחק ויעקב. ונתבאר באורך במק"א^{טז}], וקנין זה אינו ענין ממוני בלבד אלא שכבר חלה קדושת הארץ לענין דין חלה, שעל כן כל התבואה שגדלה אז נתחייב בחלה כשנכנסו.

וכן י"ל לענין ערלה, דהנה המשל"מ (מאכ"א י, יא) חידש שלדעת הפוסקים שקדושה שניה בטלה, דין הערלה בזמן הזה בארץ ישראל כערלת חו"ל וספקה מותר, שהרי קדושת הארץ בטלה. אולם כבר הוכיח במלבושי יו"ט (קונטרס חובת קרקע) בכמה ראיות שאין הדבר כן אלא ערלה בארץ ישראל בזמן הזה אינה כערלת חו"ל. והיינו משום שהערלה גם היא אינה תלויה בכיבוש אלא

^{טז} שיעור צו.

